

АНАЛІЗ МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ РЕГІОНІВ

Вступ. Перехід до ринкових відносин в Україні спричинив значну розмежованість регіонів за рівнем соціального та економічного розвитку, екологічного стану. Після вступу України до Світової організації торгівлі регіони мають остаточно сформувати свою спеціалізацію і зайняти відповідне місце у міжрегіональному поділі праці. Одним із визначальних факторів у даному процесі є інвестиційна привабливість регіонів, яка враховує виробничий, економічний, природний потенціал регіону та сприяє залученню додаткових інвестицій. Сучасним дослідженням регіонального розвитку присвячені роботи М. Барановського, В. Геєця, М. Дацишина, Ф. Заставного, О. Кириченка, С. Коломийчука, С. Науменкова, Ю. Макогона, Ю. Пахомова, А. Поддєрьогіна, В. Соловйова, О. Топчієва, В. Трегобчука, Л. Хомича, М. Пашути, Л. Федулової та інших науковців. Основна увага в них приділяється окремим питанням регіонального розвитку. На даний час у практиці використовується велика кількість методичних підходів до оцінки інвестиційної привабливості регіонів і країни в цілому [1–8]. Проте слід зазначити, що недостатньо розробленою залишається визначення системи показників та відсутня єдина методика оцінки інвестиційного клімату регіону. Тому необхідно приділити особливу увагу визначенню критеріїв оцінки інвестиційної привабливості регіонів України та розробці методики її оцінки.

Постановка задачі. Незважаючи на зусилля уряду та велику кількість публікацій, проблема залучення інвестицій в країну залишається не вирішеною, а методи оцінки інвестиційної привабливості регіонів України практично не визначеними. Саме відсутність відповідних характеристик та інформації про економічні, фінансові й юридичні умови здійснення іноземних інвестицій в Україну є дуже значною перешкодою на шляху інвесторів.

Відомі наукові центри та інвестиційні компанії періодично публікують ранговий за рівнем інвестиційної привабливості перелік країн з метою орієнтації потенційних інвесторів. Вважаємо, що з метою виявлення нових можливостей для регіональної диверсифікації вітчизняних і зарубіжних інвесторів, підвищення гарантії ефективності інвестиційної діяльності необхідно визначити методи та розробити методику, що дають достовірну оцінку інвестиційної привабливості регіонів країни.

Метою дослідження є обґрунтування сутності та критеріїв оцінки

інвестиційної привабливості регіонів в умовах ринкової економіки.

Методологія. Під час проведення дослідження використовувались загальнонаукові методи теоретичного узагальнення і порівняння, критичного аналізу, системний та комплексний підхід до оцінки інвестиційної привабливості регіонів.

Інформаційною базою дослідження є праці вітчизняних і закордонних вчених, періодичні публікації науково-дослідних установ, статистичні матеріали Державного комітету статистики України, ресурси Інтернет.

Результати дослідження. На даний час фінансування масштабних інвестиційних проектів у нашій країні здійснюється, як правило, не за рахунок вітчизняних інвесторів, а більшою частиною за допомогою іноземних інвестицій. Значні прямі іноземні інвестиції у конкретну галузь найчастіше пов'язані з впровадженням довгострокового інвестиційного проекту. Як свідчать результати проведеного дослідження, розподіл прямих іноземних інвестицій за регіонами України є нерівномірним. Загальний обсяг притоку прямих іноземних інвестицій до регіонів України відображено у табл. 1.

Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій, внесених в Україну, на 1 жовтня 2009 року склав 38591,6 млн. дол., що на 8,3% більше обсягів інвестицій на початок 2009 року та в розрахунку на одну особу становить 837,5 дол.

Серед регіонів провідні місця за обсягами інвестицій посіли м. Київ – 14 652,9 млн. дол., Дніпропетровська – 2 760,2 млн. дол., Харківська – 2 008,2 млн. дол., Донецька – 1 596,6 млн. дол., Київська – 1 448,3 млн. дол. та Львівська – 1 118,8 млн. дол. області [1].

На першому місці за рейтингом інвестиційної привабливості знаходиться м. Київ. В нього надійшли інвестиції із 114 країн світу. До основних країн-інвесторів належать: Кіпр – 3491,2 млн. дол., Нідерланди – 2176,1 млн. дол., Австрія – 1264,9 млн. дол., Російська Федерація – 1055,3 млн. дол., Сполучене Королівство – 948,1 млн. дол., Віргінські острови, Британські – 846,1 млн. дол., Німеччина – 652,6 млн. дол., Сполучені Штати Америки – 607,2 млн. дол.

Основними країнами-інвесторами Дніпропетровської області є Кіпр, з якого залучено – 1243,9 млн. дол., Німеччина – 473,7 млн. дол., Австрія – 148,5 млн. дол., Нідерланди – 137,4 млн. дол., Велика Британія – 132,3 млн. дол., Віргінські Британські Острови – 123,4 млн. дол., Сполучені Штати Америки – 97,3 млн. дол., Угорщина – 58,3 млн. дол., Російська Федерація – 53,1 млн. дол. Найбільші обсяги прямих інвестицій вкладено в промислові підприємства – 1421,2 млн. дол. (51,5% загального обсягу) та підприємства оптової торгівлі – 574,6 млн. дол. (20,8%).

У Харківській області значні обсяги прямих інвестицій вкладені в підприємства нерезидентами Франції – 1012,8 млн. дол. (50,4% від загального

обсягу), Кіпру – 472,5 млн. дол. (23,5%), Сполученого Королівства – 183,8 млн. дол. (9,2%), Сполучених Штатів Америки – 56,7 млн. дол. (2,8%), Російської Федерації – 36,0 млн. дол. (1,8%) і Белізу – 34,5 млн. дол. (1,7%).

Таблиця 1

Прямі іноземні інвестиції за регіонами України в
2004-2009 роках [4]

млн. дол. США

Регіони	Роки					
	2004	2005	2006	2007	2008	2009 (станом на 1 жовтня)
Україна	9047,0	16890,0	21607,3	29489,4	35723,4	38591,6
АР Крим	430,0	460,3	577,0	726,2	637,6	710,5
Вінницька	52,6	79,1	108,3	145,1	161,3	178,4
Волинська	78,7	113,4	272,4	397,0	388,7	448,3
Дніпропетровська	1592,0	1745,0	2361,3	2924,2	2667,3	2760,2
Донецька	476,5	614,4	905,9	1406,8	1508,8	1596,6
Житомирська	60,8	90,0	122,9	173,6	181,3	205,5
Закарпатська	230,9	261,3	295,0	345,3	355,8	359,0
Запорізька	433,9	548,5	606,5	698,4	835,6	867,4
Івано-Франківська	86,5	136,6	183,5	385,1	480,8	601,6
Київська	427,1	642,0	871,4	1078,5	1301,2	1439
Кіровоградська	45,2	51,1	52,3	55,5	63,0	64,8
Луганська	242,8	268,7	284,3	309,2	336,1	594,3
Львівська	358,6	426,9	515,0	841,4	930,7	1155,4
Миколаївська	102,0	123,7	113,0	184,2	151,8	162,0
Одеська	485,0	599,4	718,7	892,1	991,5	1348,9
Полтавська	237,6	279,0	315,8	363,0	511,5	419,0
Рівненська	54,6	77,3	112,6	247,1	272,1	276,0
Сумська	186,4	165,4	156,7	181,0	159,1	217,8
Тернопільська	34,9	39,3	45,0	51,0	58,7	68,7
Харківська	392,8	485,6	983,6	1281,9	1599,4	2008,2
Херсонська	87,1	91,3	109,7	155,6	171,4	176,5
Хмельницька	63,4	77,2	92,2	129,0	137,3	189,4
Черкаська	84,0	99,1	116,3	174,9	177,2	230,0
Чернівецька	0,0	28,4	36,8	51,2	60,1	62,7
Чернігівська	75,4	98,1	81,5	88,6	94,4	85,8
м. Київ	2640,3	3929,7	5881,9	9496,7	13321,5	14652,9
м. Севастополь	87,6	92,7	123,6	145,6	141,8	141,8

Як іноземні, так і вітчизняні інвестори при вкладанні коштів використовують різні методичні підходи щодо оцінки інвестиційної привабливості регіону – об'єкту інвестування. Методики оцінки інвестиційного клімату регіонів використовують різні способи статистичного збору інформації і критерії економічного аналізу. Наприклад, лондонський

журнал «Euromoney» розраховує інтегральний показник надійності, що вимірюється за стобальною шкалою. У США публікуються індекси, що характеризують рейтинг штатів за різними критеріями та мають різну спрямованість [2]. На наш погляд, сукупність показників, за якими вітчизняні та зарубіжні аналітики в різні періоди часу пропонували визначити рівень інвестиційної привабливості регіонів, найбільш повно систематизовано російським вченим А. Асаулом. Зокрема, всю систему показників зведено автором у три великі групи факторів, які визначають рівень привабливості території для інвесторів [3]:

1) фактори, що впливають на рівень інвестиційного потенціалу регіону: природно-географічний, трудовий, виробничий, інноваційний, фінансовий, інституціональний, інфраструктурний, споживчий потенціали;

2) фактори, що визначають рівень некомерційних інвестиційних ризиків: законодавчі, політичні, соціальні, економічні, екологічні та кримінальні ризики;

3) інвестиційна активність: концентрація і розподіл інвестиційного капіталу, активізація впровадження нових виробничих потужностей, розвиток прямих і портфельних інвестицій.

Деякі з цих показників не впливають на прийняття інвестором рішення щодо вкладення капіталу в економіку конкретного регіону. Такими, наприклад, є показники, запропоновані для визначення виробничого (оцінка виробничих потужностей, продуктивності праці, фондівіддача) та фінансового (питома вага прибуткових і збиткових підприємств, рівень прибутковості підприємств тощо) потенціалів регіону.

Від'ємне значення показників може вказувати на проблеми функціонування діючих підприємств, зокрема, високу питому вагу застарілого обладнання, застосування у виробничому процесі енерго- та матеріаломістких технологій, недосконалу організацію виробництва, низький кваліфікаційний рівень промислово-виробничого персоналу, незадовільний менеджмент. Проте це не означає, що інвестор, який зможе організувати виробничий процес на якісно новому рівні, водночас позбавиться всього комплексу проблем. Крім того, інвестиційна активність не є фактором інвестиційної привабливості регіону. Вона представляє собою міру практичного використання на певний момент часу наявного інвестиційного потенціалу території, її переваг та особливостей.

Іншою методикою визначення інвестиційної привабливості регіонів є методика, яка запропонована Державним комітетом статистики України. Згідно із цією методикою, інвестиційну привабливість регіонів пропонується оцінювати за такими показниками [4]:

1) інвестиції в основний капітал, у розрахунку на 1 чол. середньорічної чисельності наявного населення (грн.);

2) інвестиції у житлове будівництво, в розрахунку на 1 чол. середньорічної чисельності наявного населення (грн.);

3) обсяг прямих іноземних інвестицій, у розрахунку на 1 чол. середньорічної чисельності наявного населення (дол.);

4) зміна обсягу прямих іноземних інвестицій, у розрахунку на 1 чол. середньорічної чисельності наявного населення (дол.);

5) густота автомобільних шляхів загального користування з твердим покриттям (км на 1000 км² території);

6) обсяг експорту товарів, у розрахунку на 1 чол. середньорічної чисельності наявного населення (дол.).

Рейтинг інвестиційної привабливості регіонів в Україні визначається також за методикою та системою показників, запропонованими Інститутом реформ [6]. Вона в основному ґрунтується на використанні показників, на які регіональні органи влади практично не можуть впливати, що зменшує можливості практичного використання цієї методики в процесі вдосконалення регіональної інвестиційної політики. Наприклад серед показників, які не перебувають у площині управлінської діяльності та багато в чому залежать від успадкованого науково-технічного і фінансово-економічного потенціалу, є середній розмір сплаченого статутного капіталу на один діючий банк та стан ринку цінних паперів.

Рейтинг оцінки інвестиційного клімату регіонів України, проведений САІВ Securities, суцільно відрізняється від аналітичного рейтингу «Інституту реформ» і включає фактор ризику [7]. Інвестиційний потенціал визначається такою групою факторів: трудові ресурси, виробництво, інституціональний потенціал, рівень розвитку інфраструктури і фінансовий потенціал. Показники, що характеризують рівень розвитку інвестування в регіони, розподілені на такі групи: фінансові, політичні, законодавчі та економічні ризики. Фактори поділяються на дві частини: інвестиційний потенціал регіону та ризик для інвесторів, що працюють у цьому регіоні. Інвестор обов'язково враховує ці фактори при визначенні переваг інвестування у певний регіон.

Рівень інвестиційної привабливості регіонів не є сталим показником, він змінюється кожного року. На це впливають багато чинників, в останній час визначальним є вплив світової фінансової кризи. Слід зазначити, що інтерес іноземних інвесторів до м. Київ незмінним, оскільки він є столицею держави. Тут обертається значна кількість готівкової маси країни, активно розвивається ринкова інфраструктура, помітно зростає промислове виробництво, з кожним роком поліпшуються тенденції будівництва та розвитку транспорту. У м. Київ іноземні інвестиції зосереджені у фінансовому, кредитному та страховому секторах економіки.

Проведений аналіз наявних наукових розробок з визначення рівня інвестиційної привабливості регіону дозволяє систематизувати фактори, які

враховують інтереси іноземних та вітчизняних інвесторів і безпосередньо визначають обсяги інвестиційних надходжень:

1) характеристики економіко-географічного положення: близькість регіону до кордонів держави, рівень розвитку виробничої інфраструктури, зокрема, наявність транспортних коридорів, прикордонних терміналів, нафто- і газопроводів, близькість до столиці та інших розвинутих промислових центрів України;

2) характеристики природно-ресурсного потенціалу: економічна оцінка мінеральних, земельних, лісових та рекреаційних ресурсів регіону;

3) трудовий потенціал, що визначається показниками:

– наявності трудових ресурсів — густота населення, чисельність економічно активного населення (у розрахунку на 1 км²), пропозиція робочої сили на ринку праці;

– освітньо-кваліфікаційний рівень трудових ресурсів — підготовка кваліфікованих робітників професійно-технічними навчальними закладами, підготовка кадрів ВНЗ I — IV рівнів акредитації, підвищення кваліфікації кадрів, кількість працівників, які навчалися нових професій (у розрахунку на 10 тис. чол. економічно активного населення).

– вартість робочої сили — середньомісячна номінальна заробітна плата працівників регіону.

4) економічний потенціал, що визначається обсягом валового регіонального продукту у розрахунку на душу населення;

5) місткість споживчого ринку: показники сукупних витрат домогосподарств (у середньому за місяць у розрахунку на 1 домогосподарство), роздрібного товарообороту та обсягу реалізованих послуг, оплачених населенням (у розрахунку на душу населення).

6) інфраструктурний потенціал: густота автомобільних шляхів і залізниць, місткість АТС (на 10 тис. чол. населення), вартість основних засобів виробництва і розподіл електроенергії, газу й води (на душу населення);

7) науково-технічний потенціал: кількість спеціалістів, які виконують науково-технічні роботи (у розрахунку на 10 тис. чол. економічно активного населення); обсяг наукових і науково-технічних робіт (на душу населення); обсяг затрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи.

8) інвестиційні преференції: наявність вільних економічних зон, територій пільгового інвестування в регіоні.

9) рівень інвестиційного ризику регіону, який складається з інтегрованих складових:

– політичного ризику — наявність або відсутність політичної та кадрової стабільності, авторитетність місцевої влади;

– економічного ризику — активність регіону в реалізації економічних реформ і регуляторної політики, адекватність інвестиційних намірів стратегії економічного розвитку регіону.

– соціального ризику — демографічне навантаження постійного населення, міжрегіональна та міждержавна міграції, доходи населення, рівень розвитку соціальної інфраструктури в регіоні, кількість безробітного населення, криміногенна ситуація.

– екологічного ризику — рівень забрудненості навколишнього природного середовища, наявність зон екологічного лиха тощо.

Сприятлива політична, економічна, соціальна та екологічна ситуація є гарантією стабільності в регіоні, уникнення інвестором різноманітних втрат через обставини, які не залежать від нього і не можуть бути ним керовані.

Враховуючи відсутність в Україні агентства, яке було б здатне забезпечити якісний аналіз усіх регіонів на основі єдиної бази даних і методики, доцільним є створення великої рейтингової структури. Впровадження комплексної програми інвестування в конкурентоспроможні галузі буде стимулювати перехід на якісно новий інноваційний тип розвитку. Підвищення конкурентоспроможного рівня нерентабельних підприємств регіону буде сприяти модернізації економіки, підвищенню економічного рівня розвитку держави. Створення механізму координації інвестицій на регіональному рівні розширює інвестиційні можливості підприємств, стимулює зростання інвестицій в економіку і зміцнює фінансову систему держави.

Висновки. Дослідження існуючих методичних підходів до оцінки інвестиційної привабливості регіонів країни відображає необхідність удосконалення способів статистичного збору інформації, застосування загальних критеріїв оцінки з метою одержання об'єктивної інформації. Використані показники повинні відображати стан і результати діяльності суб'єкта; бути актуальними, компактними, динамічними, прогнозованими та порівнянними під час проведення комплексної рейтингової оцінки регіону.

Науковою новизною роботи є класифікація факторів інвестиційної привабливості регіонів, які згруповано наступним чином: характеристики економіко-географічного положення, природно-ресурсного, трудового та економічного потенціалу регіону, місткість споживчого ринку, інфраструктурний та науково-технічний потенціал, інвестиційні преференції, рівень інвестиційного ризику.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані при розробці концепцій розвитку інвестиційної діяльності в регіонах, програм формування, функціонування та підвищення ефективності інвестицій.

Подальшого дослідження потребує розширення меж аналізу факторів

впливу на інноваційно-інвестиційний розвиток регіонів країни та визначення інструментів їх державного регулювання.

Література:

1. Офіційний сайт Державного комітету статистики України: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Рейтинг инвестиционной привлекательности регионов Украины [Текст] // Украинский деловой журнал «Эксперт». – 2008. – № 50 (53). – С. 54-59.
3. Асаул, А. Систематизация факторов, характеризующих инвестиционную привлекательность регионов [Текст] / А. Асаул // Регіональна економіка. – 2004. - № 2. – С. 53 – 62.
4. Про затвердження Методики розрахунку інтегральних регіональних індексів економічного розвитку [Текст]: наказ Держкомстату України від 15 квітня 2003 року № 114
5. Офіційний сайт Інституту реформ: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ir.org.ua/>
6. Климахіна, О. Методика оцінки економічного потенціалу регіону [Текст] / О. Климахіна // Економіка України. – 2005. - № 8. – С. 38 – 40.
7. Бутко, М. Сучасна проблематика оцінки інвестиційної привабливості регіону [Текст] / М. Бутко, С. Зеленський, О. Акименко // Економіка України. – 2005. - № 11. – С. 30 – 35.
8. Мамуль, Л.О. Нові методичні підходи до аналізу інвестиційної привабливості регіонів [Текст] / Л.О. Мамуль, Т.А. Чернявська // Вісник економічної науки України. – 2005. - № 1(7). – С. 83 – 89.